

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Onze altijd teedre min

[Bespreking van: M. van Hattum (2015) Den iiden van Hooimaand: Willem Bilderdijk's verjaarsgedichten voor Katharina Wilhelmina Schweickhardt 1796-1829 : uitgegeven, ingeleid en toegelicht]

Gerbrandy, P.

Publication date

2016

Document Version

Final published version

Published in

Het Bilderdijk Museum

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Gerbrandy, P. (2016). Onze altijd teedre min: [Bespreking van: M. van Hattum (2015) Den iiden van Hooimaand: Willem Bilderdijk's verjaarsgedichten voor Katharina Wilhelmina Schweickhardt 1796-1829 : uitgegeven, ingeleid en toegelicht]. *Het Bilderdijk Museum*, 33, 27-28.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

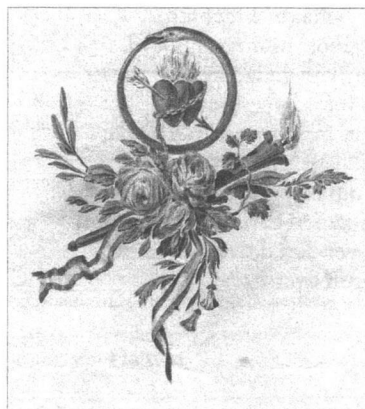
If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (<https://dare.uva.nl>)

Recensies

Den III^{den} van Hooimaand

Willem Bilderdijk's verjaarsgedichten voor
Katharina Wilhelmina Schweickhardt
1796-1829

uitgegeven, ingeleid en toegelicht door
Marinus van Hattum

Marinus van Hattum (ed.), *Den III^{den} van Hooimaand. Willem Bilderdijk's verjaarsgedichten voor Katharina Wilhelmina Schweickhardt 1796-1829*, uitgegeven, ingeleid en toegelicht, EON Pers Amstelveen 2015

Onze altijd teedre min

Stel je voor dat je een gehuwde man van bijna veertig bent, die onverhoeds reddeloos verliefd wordt op een meisje van negentien dat nog bij haar ouders woont. Stel dat de ouders je een kamer verhuren, zodat het onvermijdelijk is dat je het voorwerp van je liefde steeds tegenkomt in de huiselijke kring, terwijl het natuurlijk ondenkbaar is dat je uiting geeft aan je gevoelens, laat staan dat je ze in daden omzet. Wat doe je dan? Ben je toevallig een dichter, dan is er maar één oplossing: je schrijft een gedicht dat tot een welomschreven type behoort, zodat alle vermeend ongepaste aspecten ervan probleemloos toegeschreven kunnen worden aan de conventies van het genre.

Dat is precies wat Bilderdijk deed toen hij in 1796 als balling in Londen inwoonde bij de van oorsprong Haagse schil-

der H.W. Schweickhardt. Toen diens dochter Katharina Wilhelmina op 3 juli twintig werd, schreef hij voor haar een verjaardagsgedicht. Het zogenaamd *genethliakon* (geboortegedicht) is een genre dat vermoedelijk door hellenistische dichters werd uitgevonden en in Rome populair werd; we kennen voorbeelden uit het werk van onder anderen Tibullus, Propertius, Ovidius, Martialis en Ausonius. Ging het aanvankelijk om gedichten ter gelegenheid van de geboorte van een kind, al gauw werden dit soort gedichten ook geschreven om verjaardagen te vieren. Vanzelfsprekend wordt de jubilaris excessieve lof toegezongen volgens de regelen van de ceremoniële welsprekendheid, waarbij de dichter in alle bescheidenheid zijn eigen onwaardigheid beëndrukt. Dat de adreassaet is geboren geldt als zegen voor de wereld, en uiteraard wordt hij of zij geacht het land der levenden voorlopig nog niet te verruilen voor het hemels domein, waar de goden een ereplaats vrijhouden.

Een retorische vingeroefening dus? Het gedicht dat Bilderdijk aan Wilhelmina opdroeg kan, met ruim vijftien pagina's, niet anders dan intimiderend genoemd worden. Zoals we dat van hem kennen, heeft hij op geen enkele manier maat weten te houden. Het fraai gecalligrafeerde en geïllustreerde handschrift opent met een Italiaans motto van Torquato Tasso waarvan de erotische lading evident is, en ook het korte Franse gedicht dat het manuscript afsluit is een verkapteliefdesverklaring. Het gedicht zelf, dat in de strofische vorm nogal wat variatie kent, begint ijzersterk met een uitroep van wanhoop:

Onrustig hart, wat moogt gy dringen!
Laat af, laat af, ik kan niet zingen.
ô Zwijg, en laat mijn' boezem rust!
Sints lang reeds wierd my keel en longen
Door 't prangend lijden toegewrongen;
Mijn Cijthersnaren zijn gesprongen,
En 't laatste vonkjen van den lust
Is in mijne aders uitgebluscht. –

De dichter is niet meer in staat tot zingen, hetgeen hem er natuurlijk niet van weerhoudt pagina na pagina los te branden in poëzie die, niettegenstaande een *overkill* aan achttiende-eeuwse clichés, nergens haar intensiteit verliest. Bilderdijk is smoorverliefd, realiseert zich de onmogelijke positie waarin hij zich heeft gemanoeuvreerd, maar slaagt er volstrekt niet in zijn passie te onderdrukken:

Wat zie ik? – ô Albasten wangen,
Omsluiert met den bloes van 's hemels dageraad!
Wat pareldropjen zie ik hangen?
Wat wolkjen trekt zich saam op dat beddeest gelaat?
Neen, 'k zal de zedigheid niet tergen
Van 't hart, 't gevoelig hart, dat in dat blozen spreekt.
'k Weet, wat ontzag en kieschheid vergen,
En wee! die aan heur eisch ontbreekt.
Maar laat het daglicht zich verbergen,
Wanneer zijn gloed de kim ontsteekt?

Weliswaar probeert de dichter zijn obsessie nog wat te verbloemen door ook Wilhelmina's ouders, haar broer en haar zusters in de lofzang te betrekken, maar uit alles blijkt dat er geen houden aan is. Hoe zal het meisje hierop gereageerd hebben? En hoe zullen vader en moeder hebben gekeken toen – indien – het gedicht tijdens het verjaarsdiner werd voorgedragen? Ik vind dit een verbijsterende tekst. Geen wonder dat Bilderdijk twee maanden later huize Schweickhardt moest verlaten. Maar binnen een jaar waren de geliefden officieus getrouwd.

Dit verjaarslied is het eerste in een lange reeks, en het is meteen ook het langste, al is beknoptheid ook later nooit Bilderdijks sterkste punt. Ik had mij voorgenomen hier en daar een gedicht te lezen en de rest te laten voor wat ze was, maar dat is mislukt: begin ik eenmaal Bilderdijk te lezen, dan kan ik niet meer ophouden, het is alsof zijn onmatigheid zich onwillekeurig aan mij meedeelt. Dat betekent niet dat de bundel erg afwisselend is, integendeel. Jaar na jaar zwelgt Bilderdijk in zijn leed én in zijn liefde voor Wilhelmina, die een onafzienbare reeks van kinderen zou baren van wie er bij haar overlijden in 1830 nog slechts één in leven was. Bij een groot aantal gedichten kan men stellen dat ze op de automatische piloot zijn geschreven, maar zelfs dan zijn er altijd passages waarin de authentieke urgentie het wint van de retoriek. Een strofe als de volgende, geschreven in 1828, kan ik niet zonder huivering lezen:

Ja, mijn Dierbre, moog dit heden
Ten gedenk- en vierdag zijn
Van al 't geen wy samen leden,
En – genoten in die pijn!
Zeven ons ontscheurde panden
Van onze altijd teedre min
Reiken ons de lieve handen
Uit het Hemelsch hofgezin.
Ach! zy roepen, ach, zy wenken,
Aandeel van ons hartebloed!
Ja, gy streeft ons in 't gemoed,
Wien die moederborst mocht drenken,
Wien haar leven heeft gevoed,
Lieve kleiner Englen stoet!

Kortom, het is een goed idee geweest deze gedichten bij elkaar te zetten, aangevuld met een paar antwoorden van Wilhelmina. Marinus van Hattum heeft de tekst voorbeeldig uitgegeven, met ruime aandacht voor varianten in de handschriften en een katern met illustraties.

Dat wil niet zeggen dat er niet ook iets op aan te merken valt, althans wat betreft de annotering. Elk gedicht wordt kort ingeleid met een paar regels waarin de belangrijkste wederwaardigheden van het afgelopen jaar zijn samengevat. Het gevolg is, en dat is mooi, dat de lezer het verloop van het huwelijk van het begin tot het einde kan volgen (al mis ik in 1811 bijvoorbeeld de afloop van een bij 1810 vermelde zwangerschap). Maar in dit verband ontgaat me de relevantie van, bijvoorbeeld, mededelingen als deze: 'Zijn oude vriend Valkenaer is op 25 januari 1821 overleden. 21 juni promoveerde Da Costa.' De aantekeningen bij de gedichten betreffen vooral tekstkritische details, al worden hier en daar – iets te spaarzaam, denk ik, voor niet-specialisten – ongebruikelijke woorden, en heel soms ondoorgrondelijke zinsconstructies toegelicht. Op de structuur en de inhoud van de gedichten gaat Van Hattum nauwelijks in, terwijl daar nog veel werk valt te verrichten. Sterker nog, hier en daar ontbreekt com-

mentaar waar het echt onmisbaar is. Dat het hierboven genoemde citaat van Tasso is, wordt niet verteld, een impliciete verwijzing naar Orpheus wordt niet opgehelderd, en waar Bilderdijk in het gedicht van 1797 zichzelf Terpsion en zijn vrouw Eudoxe noemt, zou men toch willen weten wie dat zijn of wat die Griekse namen betekenen ('de genierter' en 'zij met de goede reputatie'). Signeert Bilderdijk een gedicht met de hoofdletter T, dan had er wel bij mogen staan dat die voor Teisterbant staat. Ten slotte, maar dit is echt muggezifterij, is de typografie van de verwijzingen naar noten (voor of na een leesteken) niet consequent.

Dit alles doet echter geen afbreuk aan de letterkundige waarde van het boek, waaruit ik graag nog één strofe zou willen citeren, en wel de aanhef van het laatste gedicht (1829). Ten opzichte van 1796 lijkt er aan Bilderdijks constitutie weinig veranderd te zijn:

Uitgeput van lichaamskrachten,
Dof in 't geestloos mijmrend hoofd,
In verwildring van gedachten
Pijnlijk, moedloos, afgesloofd,
Wenschte ik u, mijn troost in 't leven,
Toch een blijk van 't hart te geven
Dat nog in mijn binnenst klopt;
Maar geen bloemen kan ik strengelen;
't Heb niet meer dan dorre stengelen,
Uit mijne oogen overdropt.

Piet Gerbrandy